

БУЮК АЛЛОМА ИМОМ ТЕРМИЗИЙ МАЪНАВИЙ ИДЕАЛ СИФАТИДА

Махмуд Абдимўмин ўгли Мажитов

Термиз муҳандислик-технология институти проректори

Аннотация. Мақола буюк аллома имом Термизийга бағишланган. Мақолада имом Термизийнинг маънавий-ахлоқий фазилатлари санаб ўтилган. Имом Термизийнинг юксак ахлоқи бугунги ёшлар учун маънавий идеал зарурати сифатида таъкидланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 14 февралдаги ПҚ-2774-сонли «Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот марказини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорига мувофиқ Ислом дини ривожига улкан ҳисса қўшган буюк аллома, ватандошимиз Абу Исо Термизий (Имом Термизий)нинг беназир меросини илмий асосда чуқур ўрганиш, миллий-диний кадриятларимизни асраб-авайлаш ва ривожлантириш, шу асосда ёш авлодни эзгу ғоялар руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбида Ватанга муҳаббат ва садоқат туйғусини янада кучайтириш мақсадида бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Ушбу қарорнинг иккинчи бандига мувофиқ юртимиздан етишиб чиққан мутафаккир зот Имом Термизийнинг меросини ҳар томонлама чуқур ўрганиш ва кенг тарғиб этиш масаласи, юксак инсоний ғоялар ва муқаддас кадриятларимизни ўзида ифода этган у зотнинг китобларини тизимли асосда тадқиқ этиш, улардан диний таълим, маънавий-ахлоқий тарбия ишларида фойдаланиш, турли мафкуравий хуружлар авж олаётган бугунги глобаллашув жараёнларида Имом Термизийнинг маънавий меросини чуқур ўрганиш, асарларидаги эзгу ғоя ва таълимотларни кенг халқ оммасига етказиш, хусусан шу орқали ёшларда соғлом дунёқарашни кучайтириш, уларни азалий кадриятларга содиқлик руҳида тарбиялаш устивор вазифалар қилиб белгиланди. Машҳур муҳаддис Абу Исо Термизийнинг шахсий ҳаёти ва баркамол ижодининг ҳар томонлама ўрганилиши туфайли буюк бобокалонимизнинг ҳозирги давримиз учун ҳам ўрнак бўладиган кўп ибратомуз фазилатларининг гувоҳи бўламиз. Энг аввало, Имом Термизийнинг ёшлигидан илм-фанга ғоятда чанқоқлиги ва зўр ҳавас билан қизиқиши, бу борада ҳар қандай қийинчиликларга ҳам бардош бериб ўз мақсади, яъни ўз билимини ошириш йўлидаги жидду жаҳди катта таҳсинга сазовордир.

Хусусан, араб тарихчиси Шамсуддин Заҳабийнинг (1274-1347) «Тазкиратул ҳуффоъ» («Ҳофизлар ҳақида тазкира») номли асарида қуйидаги

хикоя келтирилади: Абу Исо Муҳаммад Термизий Маккага ҳажга бораётганида йўлда машхур муҳаддислар билан мулоқотда бўлади ва уларнинг бирдан ҳадислардан сабоқ беришини илтимос қилади. У олим: «Бўлмаса қоғоз-қалам ол», деган. Аксига олиб шу пайт ат-Термизий қалам топа олмаган ва олим рўпарасида ўтириб эшитган ҳадисларини ёзиб олаётгандек қоғоз устида қўлини ҳаракат қилдираверган. Олим эса турли-туман ҳадислардан етмишга яқинини хикоя қилган. Шу орада олим қоғозга қараб унда ҳеч қандай ёзув йўқлигини кўрган ва Термизийнинг бу ишидан жаҳли чиққан. Термизий шунда бамайлихотир «Сиз айтган ҳадисларингизни ёддан айтиб берайми?» – дегану ҳозиргина олимдан эшитган ҳадисларнинг ҳаммасини бирин-кетин такрор айтиб берган. Термизийнинг хотираси кучлилигидан ўша олим ҳайратга тушиб қойил қолганлигини билдирган. Берилган маълумотдан келиб чиқиб, Имом Термизийнинг хислат ва фазилатларини айтадиган бўлсак, умумий тарзда ўзига хослик, етуклик, жиддийлик, тарбияланганликларини, ахлоқий фазилатлари сифатида эса биз у кишида инсонпарварлик, самимийлик, иймонлилик, фидокорлик, хушмуомалалик, илтифотли бўлишлик, ҳалоллик, меҳнатсеварлик кабиларни, ишбилармонлик хислатлари сифатида эса ишчанлик, тиришқоқлик, серҳаракатлилик, масъулиятлилик, малакалилик, уддабуронлик, саранжом-саришталик, тадбиркорлик, аниқлик, тежамкорлик, баркамоллик ва бошқаларни, зукколик фазилатлари сифатида эса зеҳнлилик, хотиржамлик, соғлом фикрлилик, донишмандлик, сезгирлик, заковатлилик, топқирлик, танқидийлик, далиллик, омилкорлик, саводхонлик кабиларни, собитлик хислатлари сифатида эса фаоллик, қатъиятлилик, бир сўзда туришлик, барқарорлик, интизомлилик, ўзини йўқотмаслик, совуққонлик, ўзига талабчанлик, камсуқумлик, ўзини ўзи идора эта билиш ва илм йўлида ҳар қандай синовга тайёрлиги, илмга муҳаббати баландлигини ва бошқаларни кўришимиз мумкин.

Имом Термизийнинг маданий меросида, шубҳасиз, «Ал-Жомиъ» асари катта аҳамиятга эгадир. Бу асар «Ал-Жомиъ ас-саҳийҳ» («Ишончли тўплам»), «Ал-Жомиъ ал-кабийр» («Катта тўплам»), «Саҳийҳ ат-Термизий», «Сунан ат-Термизий» («Термизий суннатлари») номлари билан ҳам юритилади. Ўз устозлари Имом ал-Бухорий, Имом Муслим асос солган хайрли ишни Имом Термизий чуқур масъулият ва катта идрок билан давом эттирди. Ҳадисшуносликнинг илмий асосда ривожланишига улкан ҳисса қўшиб, мусулмон дунёсидаги энг нуфузли муҳаддислардан бири даражасига кўтарилди. «Ал-Жомиъ ас-саҳийҳ» олим машаққатли меҳнатининг маҳсули сифатида ҳадис илмида катта аҳамиятга эга. Энг аввало шуни айтиш керакки,

муаллиф ўз асарини алоҳида-алоҳида бобларга бўлади, имкони борича ҳар бир ҳадис ровийларини келтиради. Ҳар бир ҳадисдан кейин унинг ишончли ёки ишончсизлик даражасини аниқлаб алоҳида кўрсатади. Асарда панд-насиҳат, ахлоқ-одоб, гўзал хулқу фазилатлар хусусида ҳам жуда кўп ҳадиси шарифлар келтирилганки, бу даражадаги ҳадислар ҳеч бир муаллиф асарида учрамайди, десак муболаға бўлмайди. Муаллиф ровийларнинг фикр-мулоҳазалари, пайғамбар алайҳиссаломга яқин бўлган саҳобалар ва бошқа уламолар фикрига таяниб ҳадис ҳақидаги фикрларини баён этади. Асарга киритилган бир неча минг ҳадисни шундай тадқиқ қилиш муаллифдан тинимсиз меҳнат, сабр-тоқат, иродани талаб қилганлигини тасаввур қилиш қийин эмас. Чунончи, Имом Термизий китобларида бу хилдаги ҳадисларнинг бирмунча кўплиги унинг беназир изланишларидан далолатдир. Бундан ташқари Абу Исо ат-Термизий биринчи бўлиб ҳадисларни саҳийх, ҳасан, заифга тақсим қилган олимдир. Имом Термизий ўз устози ва сафдоши Имом ал-Бухорий суҳбатида бўлганда у Имом Термизийга «Мен сендан кўрган фойда сен мендан кўрган фойдадан кўпроқ», деб унинг билими ва ақл-идрокига юксак баҳо берган. Аллома жамият тараққиёти ва маънавияти равнақиға хизмат қиладиган фойдали ғоя ва мафкуралар яратиш, муаммоларни ҳал этишнинг мақбул, янги йўлларини топишда ниҳоятда ўткир бўлганлар. Бинобарин илм-фан тараққиётидаги ўзгаришларни теран англаб шариат аҳкомларини замонга мос равишда талқин қилиш ҳар қандай даврда ҳам жамиятнинг ҳар томонлама тараққий этишига сезиларли восита бўлган.

Абу Исо Термизийнинг «Ал-Жомий ас-саҳийх» асарида келтирилган ҳадиси шарифлар катта тарбиявий аҳамиятга эга бўлиб ёшларимизни ҳалол, адолатли, иймон-эътиқодли, диёнатли, покиза, меҳнатсевар, мурувватли, раҳм-шафқатли, ота-она, аёлларга нисбатан ҳурмат-эътиборли бўлишга чорлайди. Биз қуйида асардан баъзи парчаларни келтирамиз:

- «Аллоҳ наздида энг яхши дўст деб одамларга доимо ҳайрли ишларни қилиб юрувчи кишига айтилади».

- «Ҳайрли ва яхши ишлар қилишга даъват этишинг ва зулмдан қайтаришинг – сенинг садақанг».

- «Ҳақиқий мўмин деб хушхулқ ва аёлига нисбатан хушмуомала кишига айтилади».

- «Кимда-ким бир кўчат ўтқазса, ё бўлмаса экин эксаю, улар ҳосилидан одамлар, қушлар ва ҳайвонлар баҳра олса, бу ҳам ўша одам учун садақа саналади».

- «Барча мусулмонлар ўзаро биродардурлар. Улар ҳеч қачон бир-бирларига ёмонликни раво кўрмасликлари керак. Кимда-ким ўзининг мусулмон биродарига ёрдам қилса, охирада Аллоҳ унга ёрдам қилади.

- «Кимда-ким ўз биродарини ҳожатини енгиллатса, Аллоҳ ҳам унинг охирагини енгил қилади».

Бу ибратли панд-насихатлар ва ўғитлар халқимизни, жамиятимиз аҳлини, айниқса ёш авлодни тарбиялашда беқиёс аҳамият касб этишини алоҳида таъкидлаш ўринлидир.

Хулоса қилиб айтганда, буюк бобокалонимизнинг шахсий ҳаёти ва унинг бой маънавий меросини чуқур ва ҳар томонлама ўрганиш ҳам илмий, ҳам амалий жиҳатдан катта аҳамиятга эгадир. Том маънода Имом Термизий ҳазратлари биз учун доимо маънавий идеалдир.

Адабиётлар

1. «Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот марказини ташкил этиш чоратадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 14 февралдаги ПҚ-2774-сонли Қарори.
2. Абу Исо ат-Термизий. Аш-шамоил ан-набавийя. Тошкент: Адолат, 1993.
3. Абу Исо ат-Термизий. Сунан ат-Термизий. Тошкент: Адолат, 1999.
4. Уватов У. Икки буюк донишманд. Тошкент: Шарқ, 2005.